

Слободан В. Јовановић*

КАДА ЈЕ ПРЕДУЗЕТНИЧКОЈ ПРИВРЕДИ ПОТРЕБНО ЗНАЧАЈНИЈЕ ДРЖАВНО РЕГУЛИСАЊЕ

Данас се на све стране говори о тржишној привреди, а нама се чини да би било боље говорити о *предузетничкој привреди*, јер тржишна привреда, где су, како каже Бродел, у питању биле „провидне“ размене, које су се обављале без икаквих изненађења, где је све појединости свако унапред знао и где се унапред могла приближно прорачунати и увек умерена добит,¹ егзистира у извесном степену још од неолита („проста робна производња“) и својим се рутинским, редовним и предвидивим пословањем битно разликује од оног привређивања које се карактерише спровођењем нових комбинација, тј. уношењем разних врста промена скопчаних са ризиком.

Ако уместо о тржишној говоримо о предузетничкој привреди као једном виду тржишне привреде, добијамо категорију у коју можемо да, поред капиталистичке привреде у новом веку, сврстамо и оно, релативно краткотрајно, крупније приватно привређивање које се у неким периодима Антике развило у Атинској држави, у Грчкој и Хеленистичким монархијама након Александоровог освајања Персијског царства и у златно доба Римске империје, привређивање које неки историчари такође називају капитализмом, а што није најпогодније, јер је тамо, за разлику од модерног капитализма, робовски рад далеко преовлађивао над најамним. То омогућава да осим капитализма, као јединственог феномена Новог века, који још траје, разматрамо још три феномена предузетничке привреде у Антици, који су имали и свој крај. Ово можда олакшава добијање одгово-

* Др Слободан В. Јовановић,
Београд

¹ Фернан Бродел: Динамика капитализма. — Сремски Карловци, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1989, 64—75.

ра на питање: шта је услов за настанак и опстанак предузетничке привреде, па и на потпитање: шта олакшава или отежава функционисање предузетничке привреде?

Адам Смит је извориште привредног напретка видео у подели рада, а њу је стављао у зависност од опсега тржишта.²

Маркс и Енгелс су у „Манифесту комунистичке партије“ писали да су откриће Амрике, откриће морског пута око Африке, источно-индијско и кинеско тржиште, колонизација Америке, размена са колонијама, умножавање средстава за размену и роба уопште, дали трговини, бродарству и индустрији дотле невиђен полет. Пошто дотадашњи феудални или цеховски начин рада индустрије није више задовољавао тражњу која је расла са новим тржиштима, на његово место је дошла мануфактура. Но, тржишта су једнако расла и тражња је била све већа, тако да ни мануфактура није била довољна, те је на место мануфактуре дошла модерна крупна индустрија. Крупна индустрија је створила светско тржиште, а оно је неизмерно развило трговину, бродарство, копнени саобраћај. Овај је развитак, опет, још више раширио индустрију, а у истој мери у којој су се ширили индустрија, трговина, бродарство и железнице, развијала се буржоазија, увећавала своје капитале и потискивала у позадину све класе наслеђене од Средњег века.³

Највећи историчар Антике у првој половини XX века, Ростовцев, у својој „Историји старог света“ је писао: „У петом веку пре н.е. владале су изузетно повољне околности за развој индивидуализма. Разграђавање трговине, велики технички напредак у пољопривреди и занатству, надмоћ Грчке на светском тржишту, производња уља, вина и занатске робе, као и луксузних предмета за све оне земље у које су њени колонисти били продрли — све је то омогућавало Грцима да покажу своју финансијску предузимљивост и да напусте примитивније методе у корист капиталистичке пословне организације и производње усмерене ка неограниченом тржишту чија је потрошња непрестано расла.“ Али, „тржиште за пласман грчке робе, не само да се знатно смањило у четвртом веку, већ више није могло ни да прихвати онолико робе колико је Грчка нудила. Разлог је у чињеници што су остале земље постепено развиле своју пољопривреду и своје занатство, те су конкурисале копненој Грчкој не само у спољној трговини него и на њеним сопственим тржиштима“.⁴ Тада је Грчка почела да запада у економску и друштвену кризу која се постепено све више заоштравала. Криза у спољној трговини и анархија у политичком животу довели су Грчку у доба успона Македоније до тешког економског стања.

² Адам Смит: Истраживање природе и узрока богатства народа. I свезак. — Загреб, Култура, МСМЛII, стр. 9, 12, 16, 19 и 20.

³ Карл Маркс и Фридрих Енгелс: Манифест комунистичке партије, — Загреб, Напријед, 173, 25—26.

Ситуација је битно измењена Александровим освајањем Персијског царства. „Велики скок у свом просперитету“, писао је Ростовцев, „Грчка је остварила неколиким околностима — а то су: опромне количине плена које су се појавиле на тржишту после освајања персијског царства, велике могућности за запослење у војсци и администрацији најпре за време Александра, а потом за владавине његових наследника, исељавање у новоосноване грчке градове и насеобине у Азији и Египту и нова тржишта за пласман грчких производа на Истоку. Због наглог повећања потражње за грчким производима дошло је до великог скока цена свој роби, као и до повишења надница... Међутим, након што је период великог исељавања на Исток био окончаан, порасле су економске тешкоће и учестали друштвени немири. Исток се лагано али упорно ослобађао зависности од Грчке у погледу робе коју је она навелико производила за широку потрошњу и самим тим се смањивала потражња за грчким артиклима ове врсте. . . . Временом су готово у свим грчким градовима услови живота постали мучни и несређени.“⁵

Сличан развој налазимо и у Римском царству. Тако, о занатству у римској држави, Ростовцев пише и следеће: „Прилицицањем капитала у Италију (захваљујући освајањима — С.Ј.) објашњава се и нагли развој занатства, односно робне производње до које је ту дошло у другом и првом веку пре н.е. Мануфактура извесних артикала ту је цветала од најранијег доба. Етрурија је увек извозила велику количину предмета од бронзе, а још у четвртном веку пре н.е. домаћа керамика из Јужне Италије потиснула је посуђе које се до тада увозила из Атике. Мануфактурна производња свега тога сад је веома проширена.“⁶ Али у доба цара „области које су раније зависиле од увоза из великих мануфактурних центара почеле су и саме да производе ту робу. Због тога су велики центри изгубили економски повољан положај и осиромашили су.“⁷ „Систем великих радионица, који је прво настао у Атини, а затим био прихваћен у главним хеленистичким занатским центрима, стигао је до неких градова у Италији у првом веку пре н.е. Али од средине другог века н.е. био је у сталном опадању.“⁸ Знамо да је то период када је експанзија римске државе била престала.

Margaret Wason, историчар марксистичке оријентације, у свом делу „Класне борбе у старој Грчкој“,⁹ опширно излаже тадашње социјалне борбе буржоазије са феудалном аристокра-

⁴ М. Ростовцев: Историја старог света. Грчка, Рим. — Матица српска, стр. 144 и 150.

⁵ Исто, стр. 196.

⁶ Исто, стр. 360.

⁷ Исто, стр. 445.

⁸ Исто, стр. 447.

⁹ Margaret O. Wason: *Class Struggles In Ancient Greece* — London, Victor Gollancz, 1947.

тијом и чак говори о економској револуцији у античкој Грчкој као пандану индустријске револуције. Никола Вучо у својој књизи „Државна интервенција у привреди. Историјски развој“ пише: „Октавијан Август је дугим напорима успео да свом царству поврати мир и просперитет. ...Створени су на тај начин изванредни услови за привредни развој. Саобраћајна друмска мрежа је стално проширивана, омогућујући брзо кретање трговачких каравана и преношење вести државном поштанском службом. На Медитерану је пиратство ишчезавало. ... Када се царство консолидовало, није било више, са малим изузецима, државног мешања у приватну својину. На место ривалства самосталних држава, настало је ривалство међу провинцијама и прадовима унутар заједничке државе. У таквој децентрализованој државној заједници, у којој се привреда, ослобођена ратних трзавица, брзо развијала под стимулативним дејством конкуренције, ни држава, ни Октавијан Август нису предузимали интервенционистичке мере. Једине препреке трговини унутар царства биле су царине, наплаћиване на границама провинција, па и оне нису биле високе... Либерална економска политика Октавијана Августа одбацивала је на тај начин државну интервенцију. Осим царских добара и рудника у власништву државе, као и специјалних државних мера, предузиманих у области житарске трговине ради снабдевања становништва, економски принцип *laissez-faire* се укорењивао. Слободна конкуренција и слободна трговина преовлађивале су у империји. Ни Октавијан Август, ни његови следбеници, нису прихватили хеленистичку, особито египатску политику национализације трговине и занатства, монополизације свих привредних грана у корист државе, односно владаоца. Чак и у Египту, класичној земљи етатизације, са својим компликованим системом државне интервенције у свим гранама привредног живота, Август је предузимао извесне мере да смањи притисак државне контроле“.¹⁰

„После Августове смрти императори из његове династије настојали су да стабилизују своју моћ и да императорски култ претворе у државну установу. Административну службу концентрисали су у своје руке, развијајући све више врло сложену бирократију. Финансијска служба је јако концентрисана, а руковођење и располагање државним приходима припојено је царској власти. Упоредо са концентрацијом финансијске службе, повећаван је надзор над провинцијском администрацијом. Императори су у провинцијама имали своје прокураторе и личне агенте ради контролисања пословања провинцијских гувернера. Царска администрација добијала је све више бирократско обележје. Ишчезавала је Августова либерална економска поли-

¹⁰ Никола Вучо: *Државна интервенција у привреди. Историјски развој*. Београд, Савремена администрација и Институт за економска истраживања, 1975, стр. 33.

тика, а државне интервенционистичке мере добијале су опет шире размере... Економски етатизам представљао је главну линију Диоклецијанове економске политике и његових наследника у спасавању орунулог римског царства. Размена и промет добара строго су контролисани, цене и најамниен су утврђиване, а јавни радови су обављани кулуком. Држава је постала подузетник, особито у текстилној производњи и наоружању. Слободна предузећа су подвргнута контроли.“¹¹

Црвена нит која се провлачи кроз напред цитиране текстове је добро позната теза да је *ширење тржишта* представљало основну полугу која је у цивилизацијској еволуцији Европе доводила до појава предузетничког типа привреде. Овој тези могуће је ставити два крупна приговора, од којих је један концептуалног, а други историјског карактера.

Наиме, на међународном конгресу економиста у Санта Маргарети 1953, у вези са рефератом који је поднео Х. Ј. Хабакук било је говора о улози коју у зачетку процеса економског развоја игра тржиште. Том приликом је Симон Кузнец, један од најеминентнијих економиста тога доба, изразио сумњу у теорију која од тржишта прави одлучујућег чиниоца развоја и рекао следеће: „Шта се хоће рећи речју 'тржиште'? Да ли се под тим подразумева једна група људи која располаже довољним резервама за куповање роба које производе предузетници. На тој етапи историје тешко је могла да постоји једна резерва куповне снаге. Ми хоћемо рећи, у ствари, да је ту морало да постоји неко економско тело способно да лако делује. Израз 'тржиште' је само једна етикета која омогућава да се групишу реални чиниоци.“¹² У чланку „Глобално и парцијално ширење тржишта“, који смо публиковали у бр. 2 „Привредне изградње“ из 1968. године, обрадили смо — кроз призму теорије репродукције — разликовање између глобалног и парцијалног ширења тржишта. Ту смо истакли велику важност парцијалног ширења тржишта, које се — уз глобално ширење тржишта које обухвата проширену репродукцију читаве тржишне привреде, а која се делом врши и претварањем натуралне производње у робну — обавља и на уштрб других делова привреде, захваљујући

¹¹ Исто, стр. 33.

¹² Bulletin international des sciences sociales, 1954, Vol. VI, br. 2, str. 220—221.

томе што се у процесу репродукције тржиште ових смањује, стагнира или расте у мањој мери него тржиште привреде у целини. При томе смо, наводећи пример великог ширења тржишта енглеске текстилне индустрије крајем XVIII и у XIX веку, где је индустрија памука имала доминантну улогу, а које је било везано са познатим огромним сужавањем тржишта пре свега индијске памучне производње, указали да парцијално ширење тржишта може да буде омогућено парцијалним сужавањем тржишта на другој страни и да управо на овај начин буде остваривано изузетно нагло, убрзано ширење тржишта.

Али појам ширења тржишта захтева даље појашњавање. На питање: шта одређује величину тржишта, *Рагнар Нурксе* је одговорио: „Неки можда мисле, у вези са овим, на монетарну експанзију као средство, други на ефикасне методе продавања и рекламе. Неки пак можда мисле да је величина тржишта одређена бројем становника одговарајуће земље, а други можда имају на уму физичко пространство државне територије. Сви ови фактори су од секундарне важности, ако не ирелевантни ... Одлучујућа детерминанта величине тржишта је продуктивност. У једном свеобухватном виду, величина тржишта је не само у зависности, већ и стварно одређена обимом производње. У привреди као целини, количина произвођених и трошених добара и услуга не представља утврђену величину. Са датим становништвом, она је променљива у зависности од производне ефикасности људи. Каткад се каже да, ако се само цене снизе (а новчани дохоци остану исти), тржиште ће се проширити. То је тачно, али да би се то догодило треба да наступи пораст продуктивности и реалног дохотка. Слично, тржиште би било проширено ако би новчани дохоци људи били повећани, а цене остале непромењене. Опет, то је могуће само уз напредак у производној ефикасности, што подразумева пораст реалног дохотка“.¹³ Овде се, укратко, инсистира да је величина тржишта одређена обимом производње, што је тачно ако се занемари свет ван дате привреде, и да је продуктивност одлучујућа детерминанта величине тржишта, што је такође тачно за привреду са значајним технолошким напретком. Али ова продуктивност може да у неким случајевима буде и опадајућа, ако се због исцрпљивања издашнијих ресурса мора прелазити на коришћење

¹³ Ragnar Nurkse: Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries. — Oxford, 1955, str 8.

оскуднијих или теже приступачних ресурса, као што је то данас код дела рудника, а посебно код вађења нафте. Међутим, треба уочити да технолошки (наравно и организациони) напредак, својим снижавањем трошкова такође доприноси формирању и одржавању марже, у виду диференције између глобалне продајне цене и глобалног репродукционог трошка, која у датој привреди постоји у условима када се она суочи са вишком тражње, а за који смо видели да може да реално egzистира на рачун неког за дату производњу екстерног фактора који испада из игре. При томе под глобалним репродукционим трошком подразумевамо скуп свих трошкова за репродукцију производних фактора у непромењеном размеру и уз непромењени животни ниво становништва. Тиме се у диференцију између глобалне продајне цене и глобалног репродукционог трошка укључује, осим (нето) акумулације, и еквивалент оног дела потрошње којим се остварује пораст животног нивоа становништва. Стога се, и кад би сав профит био акумулисан, ова диференцијација не може исказати само оним делом дохотка који би одговарао профитној стопи.

Наравно да технолошки напредак, па и уштеде које он даје, нису независни од кретања обима тржишта, с обзиром на друге овде релевантне моменте, али — кад технолошки напредак, као што је то случај у савременој привреди, постане у великом степену самостални, практично универзално присутни фактор — он интерно, па и без појаве неког претходног екстерног вишка тражње, омогућава да се на страни трошкова, њиховим сталним снижавањима, добија еквивалент онога што је на страни тражње омогућавало екстерно ширење тржишта. Другим речима, топљењем дела трошкова стварају се слични ефекти на процес реализације, тј. пласмана роба као при постојању вишка тражње. Разумљиво да су овде могуће и разне комбинације, повезане са неједнаком еластичношћу тражње разних производа, ефектима конкуренције, кредитом итд.

Други могући приговор тези да је ширење тржишта представљало основну полугу настанка предузетничке привреде је да је трговина столећима постајала у многим земљама, од којих су неке, као Кина, прерасле у велика царства, дакле где је ширење тржишта морало постојати бар услед повећавања пространства државе и броја њених становника, а упркос томе није дошло до настанка предузетничке привреде.

Бродел је установио да су свуда изван Европе постојала тржишта, чак и у друштвима у повоју, у Црној Африци и у цивилизацијама америчких Индијанаца, и да су, утолико пре, она постојала у друштвима са већом густином насељености, где је био огроман број елементарних тржишта.¹⁴ У Јапану су ланци велетрговаца били савршено организовани; у Малезији су редовно одржавани сајмови и постојале берзе; Индија је била земља вашара у правом смислу речи, који су најчешће одржавани на местима ходочашћа уз присуство огромног броја људи; у Кини торбари и занатлије су непрестано ишли из једног трговишта у друго, итд.,¹⁵ али до настанка предузетничке привреде, па ни капитализма, није било дошло. Бродел каже: „Ако је упоредимо са привредама осталог света, стичемо утисак да се европска привреда више развијала захваљујући надмоћности својих инструмената и установа, то јест берзе и разних видова кредита. Али све механизме и домишљате поступке размене поново налазимо, без иједног изузетка, и изван Европе, у различитој мери развијене и коришћене.“¹⁶ Нама изгледа веома неубедљиво да је капитализам, односно предузетничка привреда Новог века, настала захваљујући надмоћности европских берзи и разних видова кредита. (Ова надмоћност може, уосталом, да буде и резултат започете еволуције у Европи у правцу предузетничке привреде.) Наиме, чини нам се да је за објашњење настанка предузетничких привреда потребан специфичан моменат веће тежине од надмоћнијих берза и кредита.

Зато нама изгледа да је генеза предузетничке привреде, како у античком, тако и у модерном виду, резултат *наглог, изванредног ширења тржишта*, дакле не поступног ширења тржишта, које је постојало на многим странама без настанка предузетничке привреде. Изванредна експанзија Атинске државе након победоносних ратова са Персијом, Александрово брзо освајање десетинама пута већег Персијског царства, окупљање свих медитеранских земаља под влашћу Римљана и престанак ратова у доба Августа, као и открића, освајања и насељавања бројних ваневропских земаља које су извршили Европљани почев са Колумбом и Васко де Гамом, јесу збивања из којих се рађала предузетничка привреда.

¹⁴ Бродел, цит. дело, стр. 48.

¹⁵ Исто, стр. 50—52.

¹⁶ Исто, стр. 52—53.

Из цитираних навода Ростовцева види се и да су престанак нагле експанзије у Грчкој, стагнација хеленистичких и римске државе, брзо доводили до опадања и нестанка либрализоване предузетничке привреде као доминантног облика привређивања, у чему видимо посебан, посредан доказ да су појаве предузетничке привреде биле условљене наглим, изванредним ширењем тржишта.

Нагло ширење тржишта значи појаву осетног вишка тражње над понудом, чиме се веома олакшава пласман понуде. У условима споре проширене репродукције без технолошког напретка, вишак тражње тешко настаје на бази глобалног ширења тржишта. Другим речима, вишак тражње има главни извор у мањку тражње на неком другом сектору односно преоријентацији дела тражње на рачун других понуђача. Зато је нагло ширење тржишта — кад се врши без значајнијих иновација — повезано са освајањима, насељавањима, принудама над побеђенима, великим саображавањима репродукције зависне привреде потребама развоја доминирајуће привреде.

У предузетничким привредама Антикe, нарочито у Римском царству, није било значајнијег трајног технолошког напретка, што се обично објашњава незаинтересованошћу робова, из чијих је редова регрутован не само већи или највећи део радника, него и добар део пословођа, па и руководилаца предузећа. У одсуству значајнијих иновација или савим без њих, ефекти вишка тражње до којих је долазило у периоду далекосежне државне експанзије су се релативно брзо исцрпљивали, што је доносило дегенерацију предузетничке привреде.

Али за опстанак предузетничке привреде важна је још једна ствар: одржавање реткости капитала. Наиме, да би предузетничка привреда заиста цветала, неопходно је да егзистира недовољност капитала, јер је профит основни *movens* предузетничке привреде. И овде је технолошки прорес од великог значаја, јер постоје и *capital using*, и *capital saving* иновације.

Прерано је да расправљамо о крајњој судбини предузетничке привреде у њеном савременом издању или, можда боље, издањима, будући да се она покушава устројити и уз преовладавање колективне својине. Али, чини нам се да савремена предузетничка привреда, у свом дугорочном историјском ходу, корача брже или спорије великим делом у зависности од напред наведених момената. Наиме, изгледа да повећавање диференције између глобалне продајне цене и глобалног репродукционог трошка — олакшавањем пласмана тј. убрзавањем реализације — омогућава предузетничкој привреди да убрза свој ход, а кад се ова диференција смањује, њен ход се, услед отежавања пласмана, успорава. Али када хиперакумулацијом бива угрожена реткост капитала, предузетничка привреда почиње да посрће.

Да би, након свог настанка, предузетничка привреда могла да трајније егзистира, она мора да вишак тражње — који је у свом реалном виду углавном ипак ефемерна појава — замени сталним уштедама на бази технолошког прогреса или, што је могуће само донекле, укључивањем у своју репродукцију квалитетнијих, приступачнијих односно јефтинијих ресурса, или пак јефтиније, али не толико и лошије радне снаге, од оних ресурса и радне снаге који је у својој репродукцији већ користи. Међутим, могућност на вишим фазама развоја да се реткост капитала истопаи (тј. камата снизи на ниво премије осигурања од губитка капитала), захтева да се не акумулише читава диференција између глобалне продајне цене и глобалног репродукционог трошка, већ да с велики део ове диференцијације, а за шта нису увек довољни механизми тржишне расподеле, припадне становништву за подизање животног нивоа. Ако се то не чини у одговарајућој размери, а овде велику улогу имају и технолошки могући односи између производе инвестиционих и производње потрошачких добара, сувишан део капитала се мора ликвидирати, што се чини наоружавањем, ратовима, отписивањима при стечајевима, скупим васионским експериментима, јавним радовима из којих се на тржишту неће појавити нови капитали, поклањањима онима који овај поклон неће претворити у привредни капитал, и слично. Укратко, да би предузетничка привреда имала своју сврху треба да се одржава реткост капитала, а да би могла да функционише без већег усмеравања треба да се очува могућност лакшег пласмана произвођених роба тј. реализције без застоја, коју омогућава одговарајућа диференцијација између глобалне продајне цене и глобалног репродукционог трошка. Вештачки сурогат ове диференције је познат *excess demand* у виду благо инфлациониране понуде новца у макро-репродукционом процесу савремених привреда, наравно само у мери у којој тиме проузрокована милећа инфлација не доведе до рушења монетарне илузије, чиме дејство ове терапије нестаје.

Када се ход предузетничке привреде у смислу напред реченог убрзава, њој је све мање потребна државна интервенција; када се пак овај ход успорава, а поготово када она почне да посрће — као што је то било посебно у Великој кризи 1929—1933, предузетничкој привреди је неопходна све значајнија државна интервенција.

*

Услед веома повећане реткости капитала у данашњем свету, до чега је дошло особито током осамдесетих година пре свега захваљујући фабулозним војним издацима супер сила, предузетничкој привреди — упркос значајног разоружања које је на видуку — кроз непосредно предстојећи период неће претити хиперакумулација. С друге стране, доба великих екстерних вишкова тражње (какве су својевремено омогућавали шпански рудници сребра у Новом свету, вековима акумулисани сребрени новац у азијским земљама којима је једно време био плаћан ванредни увоз из Европе, итд.) је прошло, а на дневном реду су суочавања са великим еколошким издацима и поскупљењем (дугорочним) енергије. Међутим, овакве неповољне моменте по ход предузетничке привреде, бар након извесног времена, наклањивали су и вероватно ће тако бити и у непосредној будућности, ефекти треће технолошке револуције, који су одлучујуће допринели да се диференцијација између глобалне продајне цене и глобалног репродукционог трошка, сужена поскупљењем енергије у седамдесетим годинама, трајније не смањи. Другим речима, у предстојећем периоду цветање предузетничке привреде ће се наставити.

Али то Југославији неће донети мед и млеко. Пред нама је перспектива зависне привреде, из које ће доминирајуће привреде извучити додатне импулсе за одржавање диференције између глобалне продајне цене и глобалног репродукционог трошка својих предузетничких привреда, а путем коришћења наше јефтине радне снаге и наших ресурса, а такође и у виду високих камата на наше дугове. Из ових разлога широка либерализација и наша распарчаност нису добар пут за заштиту наших интереса у предстојећој будућности. Другим речима, треба да се удружимо и организујемо, васпоставимо акумулативност наше привреде и задржимо у нашим рукама компаративне предности које имамо. А за то је у нашој привреди неопходан значајан интервенционизам државе.

Тиме, наравно, не желимо да оспоравамо начелне предности предузетничке привреде, којој у перспективи треба да широм отворимо врата, али уз заштиту домаћих интереса пред иностранством, нарочито док се привредно не средимо и ојачамо.

Slobodan V. Jovanović

WHEN ENTERPRENEURAL ECONOMY NEEDS STRONGER
STATE REGULATION

Summary

The author deals with the category of entrepreneurial economy as a kind of the market economy in which new combinations are realized, i.e. various changes containing risk are introduced, in contrast to trading carried out through centuries with its routine, regular and predictable business operations. The entrepreneurial economy, apart from its presence in the contemporary capitalism, existed in larger privately-owned business performance developed periodically during the classical period in the state of Athens, in Greece and Hellenistic monarchies after Alexander's conquest of the Persian Empire, as well as in the golden age of the Roman Empire.

In the author's opinion, the basic lever to start the entrepreneurial economy is a sudden and strong market expansion, but since it is an irregular, temporary occurrence, if some major stable technological development permanently leading to cost reduction does not follow, such economy degenerates, as did happen in the classical period. Namely, with melting a part of costs the effects to placing goods are similar to those with excess demand.

The author believes that in its long-term historical pace the modern entrepreneurial economy moves more rapidly or more slowly in dependence of the above mentioned factors. It seems, the author said, that when the difference between the global selling price and the global reproductive cost increases — by facilitating sales — the entrepreneurial economy is able to speed its pace; and when such a difference decreases, its pace is slowed down due to more difficult sales. But when the scarcity of capital is endangered by hyperaccumulation, the entrepreneurial economy starts to stumble.

In higher stages of development the scarcity of capital may melt (i.e. the interest falls to the level of the insurance bonus of capital loss); then the total difference between the global selling price and the global reproductive cost, should not be accumulated, but a large part of such a difference should be accorded to the population to increase its living standard; however, the mechanisms of the market distribution are not always sufficient to carry out such an operation. If an appropriate proportion is not set — the technologically possible relations between the production of investment goods and the production of the consumer ones playing an important role — the excess capital should be liquidated, through armement, wars, writing off in bankruptcies, public works, etc.

With the acceleration of the entrepreneurial economy pace in the above mentioned sense, the government interference is less and less necessary; however, when its pace is deleted, and particularly when it starts to stumble — as was the case during the Great Depression 1929—1933 — the entrepreneurial economy relies more and more on the government interference.

Due to a very high scarcity of capital in today's world, particularly occurring in the 80-ies and resulting in the first place from enormous military expenses of the superpowers, hyperaccumulation will not threaten the entrepreneurial economy in the near forthcoming period — in spite of large disarmament being on the horizon. On the other side, the era of large external surpluses of demand is over and presently we are facing large expenses on ecology and a long-term increase of the energy prices. However, at least after a while such moments being unfavorable to the pace of entrepreneurial economy were compensated by the effects of the third technological revolution and such a practice will probably go on in the near future; those effects were crucial in the prevention of a more permanent decrease of the difference between the global selling price and the global reproductive cost, narrowed by the increase of the energy price in the 70-ies. In other words, in the forthcoming period the entrepreneurial economy's boom will be continued.

Yugoslavia faces the perspective of a dependent economy, allowing the dominant economies to get additional impulses for maintaining the difference between the global selling price and the global reproductive cost in their entrepreneurial economies by using our cheap labor force and our resources, as well as through high interest rates on our debts. Consequently the broad liberalization and our mutual division are not the right way to protect our interests in the future.

